

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ

**МЕЛІТОПОЛЬСЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ ПЕДАГОГІЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ ІМЕНІ
БОГДАНА ХМЕЛЬНИЦЬКОГО**

ОСВІТНЯ ПРОГРАМА

Середня освіта. Біологія та здоров'я людини. Психологія

РІВЕНЬ ВИЩОЇ ОСВІТИ	перший (бакалаврський) рівень
СТУПІНЬ ВИЩОЇ ОСВІТИ	Бакалавр
ГАЛУЗЬ ЗНАНЬ	01 Освіта/Педагогіка
СПЕЦІАЛЬНІСТЬ	014.05 Середня освіта (Біологія та здоров'я людини)
ОСВІТНЯ КВАЛІФІКАЦІЯ	бакалавр середньої освіти (за предметною спеціальністю "Біологія та здоров'я людини")
ПРОФЕСІЙНА КВАЛІФІКАЦІЯ	Вчитель біології, здоров'я людини закладу загальної середньої освіти. Практичний психолог закладу освіти
КВАЛІФІКАЦІЯ В ДИПЛОМІ	Ступінь вищої освіти «Бакалавр» Спеціальність 014.05 Середня освіта (Біологія та здоров'я людини) Освітня програма Середня освіта. Біологія та здоров'я людини. Психологія Професійна кваліфікація Вчитель біології, здоров'я людини закладу загальної середньої освіти. Практичний психолог закладу освіти

ЗАТВЕРДЖЕНО ВЧЕНОЮ РАДОЮ

Голова Вченої ради

/ Фалько Н.М. /

(протокол № 19 від 28.06.2024р.)

Оновлена освітня програма вводиться в дію з «01» вересня 2024 р.

Ректор _____ Н.М. Фалько

Наказ № 53/01-05 від «28» червня 2024 р.

Запоріжжя 2024 р.

ЛИСТ-ПОГОДЖЕННЯ
Освітньої програми
Середня освіта. Біологія та здоров'я людини. Психологія

ПОГОДЖЕНО:

Гарант освітньої програми
(Наказ № від р.)

*****

підпис

*****

прізвище, ім'я, по-батькові

Завідувач випускової кафедри

*****

підпис

*****

прізвище, ім'я, по-батькові

Голова Вченої ради
хіміко-біологічного
факультету

підпис

С.М. Подорожний

прізвище, ім'я, по-батькові

Начальник навчального відділу

_____

підпис

О.В. Котенко

прізвище, ім'я, по-батькові

В.о. голови науково-методичної
ради МДПУ ім. Б.Хмельницького

підпис

О. В. Бунчук

прізвище, ім'я, по-батькові

Голова комісії Вченої ради
МДПУ ім. Б.Хмельницького
з експертизи якості
освітніх програм спеціальностей

підпис

Н.А. Сегеда

прізвище, ім'я, по-батькові

ПЕРЕДМОВА

Склад розробників освітньої програми:

1. Керівник групи, к. б. н., доцент кафедри біології людини та екології - *****;
2. Член групи, к. б. н., доцент кафедри ботаніки і садово-паркового господарства - *****;
3. Член групи, к. б. н., доцент кафедри біології людини та екології- *****;
4. Член групи, к. б. н., викл. стаж. кафедри біології людини та екології – *****;
5. Член групи, к. б. н., доцент, декан хіміко-біологічного факультету-С.М. Подорожний;
6. *****– здобувач другого освітнього рівня за спеціальністю 014.05 СО Біологія та здоров'я людини;
7. ***** – завідувачка відділом освіти Костянтинівської територіально об'єднаної громади.
8. ***** – вчитель-методист вищої категорії ліцею №5 Мелітопольської міської ради.

Рецензії-відгуки:

1. Канд. медичних наук, в. о. доцента, завідувача кафедри фізичної терапії, ерготерапії Мелітопольського інституту екології та соціальних технологій вищого навчального закладу «Відкритий міжнародний університет розвитку людини «Україна» *****.
2. Доктор. біол. н., професор, Дніпропетровський національний університет імені Олеся Гончара О.М. Кунах.

Гарант освітньої програми:

***** , к.б.н., доцент.

1. Актуалізовано:

ОП введення в дію (рік)	Затверджена Вченою радою протокол № 21 від « 07 » 07.2017 р., наказ № 101/01-06 від « 07 » 07. 2017 р.			
Дата виходу стандарту та посилання на стандарт	Наказ МОН №1457 від 21.11.2019 https://mon.gov.ua/storage/app/media/vishcha-osvita/zatverdzeni%20standarty/2019/11/22/091-Biolohiya-1.pdf			
Перегляд ОП Дата та номер протоколу засідання Вченої ради університету	Протокол №17 від 28.05.2020р	Протокол №18 від 29.06.2021 р.	Протокол № 16 від 29.06.2023 р.	Протокол № 19 від 28.06.2024 р.
Підпис гаранта	*****	*****	*****	*****
ПІБ гаранта ОП	*****	*****	*****	*****

**1. Профіль освітньої програми зі спеціальності 014 Середня освіта
(за спеціальністю 014.05 Середня освіта (Біологія та здоров'я людини))**

1. Загальна характеристика	
Повна назва вищого навчального закладу та структурного підрозділу	Мелітопольський державний педагогічний університет імені Богдана Хмельницького, хіміко-біологічний факультет, кафедра кафедра біології людини та екології.
Рівень вищої освіти	Перший (бакалаврський)
Ступінь вищої освіти	Бакалавр.
Галузь знань Спеціальність	01 Освіта/Педагогіка 014.05 Середня освіта (Біологія та здоров'я людини)
Кваліфікація в дипломі	Ступінь вищої освіти - Бакалавр Спеціальність - 014.05 «Середня освіта (Біологія та здоров'я людини)» Професійна кваліфікація: Вчитель біології, здоров'я людини закладу загальної середньої освіти. Практичний психолог закладу освіти. Освітня кваліфікація: бакалавр з біології середньої освіти (за предметною спеціальністю "Біологія та здоров'я людини") Освітня програма - Середня освіта. Біологія та здоров'я людини. Психологія
Офіційна назва освітньої програми	Середня освіта. Біологія та здоров'я людини. Психологія
Тип програми	Освітньо-професійна
Тип диплому та обсяг освітньої програми	Диплом бакалавра, одиничний, 240 кредитів ЄКТС, термін навчання 3 роки 10 місяців
Наявність акредитації	Акредитаційна комісія України НД-ІІ № 0881077, 1 липня 2026 року Програма впроваджується у 2017 році
Цикл/рівень	FQ-ЕНЕА – перший цикл, QF-LLL – 6 рівень, НРК – 6 рівень.
Передумови	Наявність повної загальної середньої освіти або ступеня ОКР «Молодший спеціаліст», молодшого бакалавра і фахового молодшого бакалавра
Мова викладання	Українська
Інтернет-адреса розміщення освітньої програми	https://drive.google.com/file/d/1EzRFEuWexCIAhvsDaWPieoC5B6uGhZiG/view
2. Мета освітньої програми	
Підготовка висококваліфікованих конкурентно-спроможних фахівців, ерудованих в галузі сучасних тенденцій розвитку біологічної науки і освіти, які знають теоретичні	

основи біології, методика викладання біології, володіють методами і прийомами навчання біології, навичками науково-дослідної роботи та сучасними інформаційними технологіями, методологією наукової і педагогічної діяльності; здатні до дослідження і оцінки стану біологічних систем різного рівня організації, представлення, інтерпретації та використання результатів біологічних досліджень; отримання здобувачами освіти знань та вмінь у галузі біології із широким доступом до працевлаштування, інтересу до подальшого навчання та зацікавленості до більш поглибленого вивчення окремих областей біології. Формування наукових уявлень про природу психіки, про методи та результати дослідження психічних явищ; розвиток здатності до застосування психологічних знань в умовах професійної діяльності.

3. Характеристика освітньої програми

<p>Опис предметної області</p>	<p>Об'єкт вивчення: освітній процес у закладах загальної середньої освіти.</p> <p>Цілі навчання: набуття здобувачами вищої освіти здатності розв'язувати складні спеціалізовані задачі педагогічної діяльності у сфері базової середньої освіти.</p> <p>Теоретичний зміст предметної області: поняття, категорії, наукові концепції та принципи, що є основою процесу викладання і навчання, виховання та розвитку здобувачів середньої освіти.</p> <p>Методи, методики та технології: психолого-педагогічні методи викладання і навчання, виховання й розвитку; методики викладання і навчання за предметними спеціальностями; класичні та інноваційні освітні технології; цифрові технології.</p> <p>Інструменти та обладнання: навчально-методичний інструментарій, обладнання навчального й загального призначення для кабінетів (за предметними спеціальностями); мультимедійне обладнання, сучасні універсальні та спеціалізовані інформаційні ресурси та програмні продукти; бібліотечні ресурси, зокрема електронні.</p>
<p>Орієнтація освітньої програми</p>	<p>Освітньо-професійна (має спеціалізовану спрямованість). Програма базується на сучасних наукових знаннях про цілі і цінності загальної і прикладної біології, проблем збереження здоров'я, традиційні та інноваційні підходи до їх вирішення. Підготовка до виконання функціональних обов'язків вчителя закладу середньої освіти та психолога закладу освіти.</p>
<p>Основний фокус освітньої програми та спеціалізації</p>	<p>Передбачає формування інтегральної, загальних та спеціальних компетентностей, спрямованих на вирішення завдань в закладах загальної освіти, та в галузі біології. Способи організації практичної та теоретичної діяльності учасників освітнього процесу, зумовлені закономірностями та особливостями біологічної і психологічної науки в</p>

	процесі навчання та професійної діяльності. Способи організації практичної та теоретичної діяльності учасників освітнього процесу, зумовлені закономірностями та особливостями біологічної науки та процесу навчання біології.
Особливості програми	Опанування програми дозволяє здобувачу вищої освіти сформувати професійні компетентності вчителя і орієнтуватися на тенденції розвитку психології, педагогіки, на вимоги сучасної підготовки фахівця біологічної галузі; опанувати теоретичними основами біологічних та психологічних дисциплін. Виконання програми дозволяє сформувати професійні компетентності, орієнтуватися в тенденції розвитку біології та сучасної підготовки спеціаліста біологічної галузі; опанувати теоретичними основами анатомії людини, фізіології людини та тварин, ботаніки, зоології, екології, психології. Здобути уміння і навички організації навчально-виховного процесу учнів на уроці біології, інших формах навчання і керування їхньою пізнавальною діяльністю, а також перевірки засвоєних знань. Програмою передбачено проходження навчальних та виробничих практики.
4. Придатність випускників до працевлаштування та подальшого навчання	
Придатність до працевлаштування	Сфера працевлаштування – заклади освіти, загальноосвітні навчальні заклади, позашкільні заклади освіти. Випускники можуть працювати (згідно Національного класифікатору України: «Класифікатор професій»)
Подальше навчання	Можливість навчання за програмою другого рівня вищої освіти для здобуття освітнього ступеню «магістр»; отримання післядипломної освіти; підвищення кваліфікації.
5. Викладання та оцінювання	
Викладання навчання	Викладання і навчання здійснюється на засадах студентоцентрованого підходу, академічної свободи, проблемно-орієнтованого та диференційованого навчання, самонавчання, інтенсифікації та індивідуалізації навчання. Співпраця здобувачів з викладачами та стейкхолдерами і академічною спільнотою. Організація навчання реалізується через кредитнотрансферну систему, навчання на основі досліджень, посилення практичної орієнтованості та творчої спрямованості. Викладання проводиться у формі: лекцій, лабораторних робіт, семінарів, практичних занять в малих групах з

	<p>використанням елементів дистанційного навчання, консультацій із викладачами, виробничої практик.</p> <p>Дистанційне навчання за допомогою університетського Центру освітніх дистанційних технологій (http://www.dfn.mdpu.org.ua/)</p>
Оцінювання	<p>Рейтингова бально-накопичувальна система оцінювання знань. Поточний та підсумковий контроль у формі письмових чи комбінованих іспитів, заліків та диференційованих заліків, комплексного іспиту, публічного захисту курсової роботи та атестаційного екзамену.</p> <p>Система підсумкового оцінювання будується на умовах академічної доброчесності та прозорості.</p>
6. Програмні компетентності	
Інтегральна компетентність (ІК)	<p>ІК. Здатність розв'язувати складні спеціалізовані задачі у галузі середньої освіти, що передбачає застосування теоретичних знань і практичних умінь з наук предметної спеціальності, педагогіки, психології, теорії та методики навчання і характеризується комплексністю та невизначеністю умов організації освітнього процесу в закладах середньої освіти.</p>
Загальні компетентності (ЗК)	<p>ЗК 1. Здатність до абстрактного мислення, аналізу та синтезу, до застосування знань у практичних ситуаціях.</p> <p>ЗК 2. Знання й розуміння предметної області та професійної діяльності.</p> <p>ЗК 3. Здатність спілкуватися державною мовою як усно, так і письмово, до комунікації іноземною мовою за предметною спеціальністю.</p> <p>ЗК 4. Здатність орієнтуватися в інформаційному просторі, здійснювати пошук, аналіз та обробку інформації з різних джерел, ефективно використовувати цифрові ресурси та технології в освітньому процесі.</p> <p>ЗК 5. Здатність діяти автономно, приймати обґрунтовані рішення у професійній діяльності і відповідати за їх виконання, діяти відповідально і свідомо на основі чинного законодавства та етичних міркувань (мотивів).</p> <p>ЗК 6. Здатність до міжособистісної взаємодії та роботи у команді у сфері професійної діяльності, спілкування з представниками інших професійних груп різного рівня.</p> <p>ЗК 7. Здатність реалізувати свої права і обов'язки як члена суспільства; усвідомлення цінності громадянського</p>

	<p>(вільного демократичного) суспільства та необхідності його сталого розвитку, верховенства права, прав і свобод людини і громадянина в Україні.</p> <p>ЗК 8. Здатність зберігати та примножувати моральні, культурні, наукові цінності і досягнення суспільства на основі розуміння історії та закономірностей розвитку предметної області, її місця у загальній системі знань про природу і суспільство та значення у розвитку суспільства, техніки і технологій.</p> <p>ЗК 9. Здатність зберігати особисте фізичне та психічне здоров'я, вести здоровий спосіб життя, керувати власними емоційними станами; конструктивно та безпечно взаємодіяти з учасниками освітнього процесу, використовувати різні види та форми рухової активності для активного відпочинку.</p> <p>ЗК 10. Здатність поважати різноманітність і мультикультурність суспільства, усвідомлювати необхідність рівних можливостей для всіх учасників освітнього процесу.</p> <p>ЗК 11. Здатність ухвалювати рішення та діяти, дотримуючись принципу неприпустимості корупції та будь-яких інших проявів недоброчесності.</p>
<p>Фахові компетентності спеціальності з біології (ФК)</p>	<p>ФК 1. Здатність перенесення системи наукових знань у професійну діяльність та в площину навчального предмету.</p> <p>ФК 2. Здатність забезпечувати навчання учнів державною мовою; формувати та розвивати їх мовно-комунікативні уміння і навички в області предметної спеціальності.</p> <p>ФК 3. Здатність здійснювати цілепокладання, планування та проєктування процесів навчання і виховання учнів з урахуванням їх вікових та індивідуальних особливостей, освітніх потреб і можливостей; добирати та застосовувати ефективні методики й технології навчання, виховання і розвитку учнів.</p> <p>ФК 4. Здатність формувати і розвивати в учнів ключові та предметні компетентності засобами навчального предмету та інтегрованого навчання; формувати в них ціннісне ставлення, розвивати критичне мислення.</p> <p>ФК 5. Здатність здійснювати об'єктивний контроль і оцінювання рівня навчальних досягнень учнів на засадах компетентнісного підходу, аналізувати результати їхнього навчання.</p> <p>ФК 6. Здатність до формування колективу учнів; знаходження ефективних шляхів мотивації їх до саморозвитку (самовизначення, зацікавлення,</p>

усвідомленого ставлення до навчання); спрямування на прогрес і досягнення з урахуванням здібностей та інтересів кожного з них.

ФК 7. Здатність до здійснення професійної діяльності з дотриманням вимог законодавства щодо охорони життя й здоров'я учнів (зокрема з особливими освітніми потребами); використання здоров'язбережувальних технологій під час освітнього процесу.

ФК 8. Здатність до суб'єкт-суб'єктної (рівноправної та особистісно-зорієнтованої) взаємодії з учнями в освітньому процесі, залучення батьків до освітнього процесу на засадах партнерства.

ФК 9. Здатність аналізувати власну педагогічну діяльність та її результати, здійснювати об'єктивну самооцінку і самокорекцію своїх професійних якостей.

ФК 10. Здатність використовувати біологічні поняття, закони, концепції, вчення і теорії біології науки для пояснення та розвитку в учнів розуміння цілісності та взаємозалежності живих систем і організмів

ФК 11. Здатність розуміти і пояснювати будову, функції, життєдіяльність, розмноження, класифікацію, походження, екологію, поширення, використання, охорону живих організмів і систем усіх рівнів організації.

ФК 12. Здатність розкривати сутність біологічних явищ, процесів і технологій, розв'язувати біологічні задачі.

ФК 13. Здатність організовувати і здійснювати дослідницьку діяльність в лабораторних і польових умовах, інтерпретувати її результати; користуватися обладнанням, препаратами, виготовляти біологічні препарати та формувати колекції і гербарії.

ФК 14. Здатність формувати знання для обрання ефективних шляхів і способів збереження, зміцнення та відновлення здоров'я людини.

ФК 15. Здатність оперувати поняттями, законами, концепціями, вченнями і теоріями біології та хімії.

ФК 16. Здатність використовувати та інтерпретувати результати досліджень, використовуючи базові теоретичні знання з анатомії та фізіології людини, ботаніки, зоології, фізіології рослин та можливості використання в практичній діяльності.

ФК 17. Здатність застосовувати сучасні методи й освітні технології, у тому числі й інформаційні, для забезпечення високої якості навчально-виховного процесу.

<p style="text-align: center;">Фахові компетентності з психології (ФК)</p>	<p>ФК 18. Знання категоріально-понятійного апарату психології</p> <p>ФК 19. Вміння самостійно збирати та критично опрацьовувати, аналізувати та узагальнювати психологічну інформацію з різних джерел</p> <p>ФК 20. Здатність використовувати валідний і надійний психодіагностичний інструментарій</p> <p>ФК 21. Здатність самостійно планувати, організовувати та здійснювати психологічне дослідження</p> <p>ФК 22. Здатність аналізувати та систематизувати одержані результати, формулювати аргументовані висновки та рекомендації</p> <p>ФК 23. Організовувати та надавати психологічну допомогу (індивідуальну та групову)</p> <p>ФК 24. Здатність здійснювати просвітницьку та психопрофілактичну роботу відповідно до запиту</p> <p>ФК 25. Здатність усвідомлювати межі своєї компетентності та дотримуватися норм професійної етики</p> <p>ФК 26. Здатність до особистісного та професійного самовдосконалення, навчання та саморозвитку</p>
7. Програмні результати навчання	
<p>ПР 1. Відтворює основні концепції та принципи педагогіки і психології; враховує в освітньому процесі закономірності розвитку, вікові та інші індивідуальні особливості учнів.</p> <p>ПР 2. Демонструє вміння навчати учнів державною мовою; формувати та розвивати їх мовно-комунікативні уміння і навички засобами навчального предмету та інтегрованого навчання.</p> <p>ПР 3. Називає і аналізує методи цілепокладання, планування та проектування процесів навчання і виховання учнів на основі компетентнісного підходу з урахуванням їх освітніх потреб; класифікує форми, методи і засоби навчання предмету в закладах загальної середньої освіти.</p> <p>ПР 4. Здійснює добір і застосовує сучасні освітні технології та методики для формування предметних компетентностей учнів; критично оцінює результати їх навчання та ефективність уроку.</p> <p>ПР 5. Вибирає відповідні форми та методи виховання учнів на уроках і в позакласній роботі; аналізує динаміку особистісного розвитку учнів, визначає ефективні шляхи їх мотивації до саморозвитку та спрямування на прогрес і досягнення з урахуванням здібностей та інтересів кожного з них.</p> <p>ПР 6. Називає і пояснює принципи проектування психологічно безпечного й комфортного освітнього середовища з дотриманням вимог законодавства щодо охорони життя й здоров'я учнів (зокрема з особливими освітніми потребами), технології здоров'язбереження під час освітнього процесу, способи запобігання та протидії булінгу і налагодження ефективної співпраці з учнями та їх батьками.</p> <p>ПР 7. Демонструє знання основ фундаментальних і прикладних наук (відповідно до предметної спеціальності), оперує базовими категоріями та поняттями предметної</p>	

області спеціальності.

ПР 8. Генерує обґрунтовані думки в галузі професійних знань як для фахівців, так і для широкого загалу державною та іноземною мовами.

ПР 9. Застосовує сучасні інформаційно-комунікаційні та цифрові технології у професійній діяльності.

ПР 10. Демонструє володіння сучасними технологіями пошуку наукової інформації для самоосвіти та застосування її у професійній діяльності.

ПР 11. Виявляє навички роботи в команді, адаптації та дії у новій ситуації, пояснює необхідність забезпечення рівних можливостей і дотримання гендерного паритету у професійній діяльності.

ПР 12. Аналізує власну педагогічну діяльність та її результати, здійснює об'єктивну самооцінку і самокорекцію своїх професійних якостей.

ПР 13. Демонструє знання основних положень нормативно-правових документів щодо професійної діяльності, обґрунтовує необхідність використання інструментів демократичної правової держави у професійній та громадській діяльності та прийняття рішень на засадах поваги до прав і свобод людини в Україні.

ПР 14. Знає і використовує біологічну термінологію і номенклатуру, розуміє основні концепції, теорії, закони в галузі біологічних наук і на межі предметних галузей.

ПР 15. Знає і пояснює будову та основні функціональні особливості підтримання життєдіяльності живих організмів, сучасну систему живих організмів, роль живих організмів та біологічних систем різного рівня у житті суспільства, їх використання, охорону, відтворення.

ПР 16. Знає і описує будову й функції організму людини, основи здорового способу життя, розвитку і збереження фізичного, психічного, соціального та ментального здоров'я та мотивує учнів до збереження здоров'я.

ПР 17. Володіє методами розв'язування біологічних задач.

ПР 18. Проводить і організовує експериментальні польові та лабораторні дослідження та інтерпретує їх результати, демонструє вміння виготовляти біологічні препарати, колекції, гербарні зразки та іншу наочність, характеризувати живі організми та системи різного рівня з використанням методів сучасної біології

ПР 19. Добирає та ілюструє міжпредметні зв'язки курсу біології в загальноосвітніх та інших навчальних закладах системи загальної середньої освіти з метою формування в учнів природничо-наукової та здоров'язбережувальної компетентності.

ПР 20. Демонструє володіння основами наукових досліджень та організацією навчально-дослідницької, позакласної та позашкільної діяльності учнів.

ПРУ 21. Володіє іноземною мовою на рівні, необхідному для використання навчальної і методичної літератури зі спеціальності й предметної спеціалізації.

ПР 22. Розуміє основні закони і положення генетики, молекулярної біології, теорії еволюції, роль живих організмів та біологічних систем різного рівня у житті суспільства, їх використання, охорону, відтворення.

ПР 23. Володіє категоріально-понятійний апарат психології.

ПР 24. Обирає та застосовує валідний і надійний психодіагностичний інструментарій (тести, опитувальники, проєктивні методики тощо) психологічного

дослідження та технології психологічної допомоги.

ПР 25. Визначає, аналізує та пояснює психічні явища, ідентифікує психологічні проблеми та пропонує шляхи їх розв'язання.

ПР 26. Розуміє закономірності та особливості розвитку і функціонування психічних явищ в контексті професійних завдань.

ПР 27. Ілюструє прикладами закономірності та особливості функціонування та розвитку психічних явищ.

ПР 29. Складає та реалізовує програму психопрофілактичних та просвітницьких дій, заходів психологічної допомоги у формі лекцій, бесід, круглих столів, ігор, тренінгів, тощо, відповідно до запиту, в тому числі з питань охорони психологічного здоров'я.

ПР 30. Складає та реалізує план консультативного процесу з урахуванням специфіки запиту, аналізувати власну діяльність і забезпечувати її ефективність

ПР 31. Уміє рефлексувати та критично оцінювати достовірність одержаних результатів психологічного дослідження, формулювати аргументовані висновки.

8. Ресурсне забезпечення реалізації програм

Кадрове забезпечення	Група забезпечення, гарант та викладацький склад, який забезпечує реалізацію програми, відповідає вимогам, постанови Кабінету Міністрів України від 30 грудня 2015 р. № 1187: Ліцензійними умовами. Усі викладачі ОП Середня освіта. Біологія та здоров'я людини. Психологія мають діючі профілі в наукових мережах GoogleScholar, ResearcherID, ORCID, публікації у фахових і наукометричних виданнях. Зв'язок з практикою освітньо-професійної програми забезпечується широкою участю в освітньому процесі фахівців-практиків у сфері освіти, біології, психології. Навчальний процес забезпечується науково-педагогічними працівниками, які володіють методологією наукової діяльності, досвід проведення власних наукових досліджень, науково-педагогічної та управлінської діяльності у вищій школі, мають ступінь доктора або кандидата наук і вчене звання, постійно підвищують свою кваліфікацію. Рішення акредитаційної комісії України, протокол № 123 від 20 грудня 2016 р. (наказ МОН України від 26.12.2016 № 1613).
Матеріально технічне забезпечення	– Програма забезпечена необхідним обладнанням, устаткуванням, реактивами, аудиторним фондом згідно постанови Кабінету Міністрів України від 30 грудня 2015 р. № 1187: Рішення акредитаційної комісії України, протокол № 123 від 20 грудня 2016 р. (наказ МОН України від 26.12.2016 № 1613).
Інформаційне та	Комп'ютерні класи, навчально-методичні комплекси,

навчально-методичне забезпечення	<p>підручники та дидактичні матеріали згідно постанови Кабінету Міністрів України від 30 грудня 2015 р. № 1187: Рішення акредитаційної комісії України, протокол № 123 від 20 грудня 2016 р. (наказ МОН України від 26.12.2016 № 1613).</p> <p>Офіційний сайт: https://mdpu.org.ua/</p>
<p style="text-align: center;">9. Академічна мобільність</p> <p>(регламентується Постановою КМУ №579 «Про затвердження Положення про порядок реалізації права на академічну мобільність» від 12 серпня 2015 року)</p> <p>Внутрішня академічна мобільність: На основі двосторонніх договорів між МДПУ та університетами України. Базовими серед них є договори з:</p> <ul style="list-style-type: none"> – Харківським національним педагогічним університетом імені Г. С. Сковороди; – Дніпровським національним університетом імені Олеся Гончара. <p>https://mdpu.org.ua/nauka/dogovori-pro-spivpratsyu/</p> <p>Міжнародна академічна мобільність: На основі двосторонніх договорів між МДПУ та закладами вищої освіти – партнерами зарубіжних країн. Базовими серед них є договори з:</p> <ul style="list-style-type: none"> – Пловдивський університет ім. Паїсія Хілендарського (Болгарія); – Університет імені Миколаса Ромеріса (Литва); – Університет в Лодзі (Польща). <p>На основі двосторонніх договорів між МДПУ та науково-дослідними установами – партнерами зарубіжних країн.</p> <ul style="list-style-type: none"> – Foundation Calidris, France – науково-дослідна компанія з комплексної оцінки впливу на довкілля (Ла Монтань, Нант, Франція) <p>https://mv.mdpu.org.ua/viddil-mizhnarodnyh-zv-yazkiv/normatyvno-pravova-baza-spivrobotnytstva/</p>	
Національна кредитна мобільність	<p>Підтримується в рамках угод з іншими закладами вищої освіти України.</p> <p>Здобувачі вищої освіти мають можливість в рамках національної академічної мобільності проходити у ЗВО – партнерах окремі курси, навчатися протягом семестру з подальшим визнанням отриманих результатів та зарахуванням кредитів. Принципи академічної мобільності визначаються законодавством України. Можливість навчатися за кількома спеціальностями або у кількох ЗВО одночасно визначається законодавством України.</p>
Міжнародна кредитна мобільність	<p>Принципи міжнародної академічної мобільності визначаються законодавством України, інших країн та міждержавними угодами. Кожен здобувач вищої освіти має можливість пройти процедуру визнання кредитів / періодів навчання. В межах міжнародної співпраці з</p>

	зарубіжними партнерами.
Навчання іноземних здобувачів вищої освіти	Навчання іноземних здобувачів вищої освіти здійснюватиметься на умовах контракту у відповідності до ліцензійного обсягу

2. Перелік компонентів освітньо-професійної / наукової програми та їх логічна послідовність (Структурно-логічна схема)

2.1. Перелік компонентів

Код н/д	Компоненти освітньої програми (навчальні дисципліни, курсові проекти (роботи), практики, кваліфікаційна робота)	Кількість кредитів	Форма підсумкового контролю
Обов'язкові компоненти ОП			
ОК 1.	Історія і культура України та європейська інтеграція	3	екзамен
ОК 2.	Соціальна філософія Модуль 1. Філософія Модуль 2. Соціологія	3	екзамен
ОК 3.	Практичний курс української мови	3	екзамен
ОК 4.	Іноземна мова	9	залік, екзамен
ОК 5	Право	3	залік
ОК 6	Безпека життєдіяльності, цивільний захист та охорона праці Модуль 1. Безпека життєдіяльності Модуль 2. Цивільний захист Модуль 3. Охорона праці	3	екзамен
ОК 7	Інформаційно-цифрові технології	3	залік
ОК 8	Педагогіка з навчальною практикою Модуль 1. Історія педагогіки Модуль 2. Дидактика Модуль 3. Теорія виховання Модуль 4. Основи педмайстерності Модуль 5. Навчальна практика	9 2 1 1 2 3	залік, екзамен
ОК 9	Загальна психологія	5,5	залік, екзамен
ОК 10	Психологія девіантної поведінки	3	залік
ОК 11	Вікова фізіологія та валеологія	3	екзамен
ОК 12	Ботаніка з навчальною практикою та курсовою роботою	18,5	залік, екзамен
ОК 13	Зоологія з навчальною практикою	17,5	залік, екзамен
ОК 14	Анатомія людини	5,5	Екзамен, д/залік
ОК 15	Генетика з основами селекції	3	екзамен
ОК 16	Фізіологія людини і тварин	4,5	екзамен
ОК 17	Цитологія та гістологія з основами ембріології	4	залік
ОК 18	Фізіологія та біохімія рослин з навчальною практикою	6,5	екзамен
ОК 19	Біотехнологія з основами генетичної інженерії з	4,5	екзамен

	навчальною практикою		
ОК 20	Арт терапевтичні технології в професійному становленні психолога	3	залік
ОК 21	Вікова психологія з практикумом	3	екзамен
ОК 22	Психодіагностика	3,5	екзамен
ОК 23	Соціальна психологія	3	д/залік
ОК 24	Методика навчання біології та природознавства з навчальною практикою	4,5	екзамен
ОК 25	Психологічна служба Модуль 1. Психологічна служба в закладах освіти Модуль 2. Психологічний супровід інклюзивного простору	5	екзамен
ОК 26	Психокорекція	3	д/залік
ОК 27	Психологія сім'ї	3,5	залік
ОК 28	Конфліктологія і медіація	5	екзамен
ОК28-01	Модуль 1. Конфліктологія і медіація		
ОК28-02	Модуль 2. Психогігієна і психоедукація		
ОК 29	Психологічне консультування з курсовою роботою	5	екзамен
ОК 30	Психологія екстремальних і травмуючих ситуацій	3	залік
ОК 31	Педагогічна психологія	3	залік
ОК 32	Реабілітаційна психологія з практикумом	3	залік
ОК 33	Біохімія	3	залік
ОК 34	Студентоцентровані підходи у змішаному навчанні	3	залік
ОК-35	Виробнича практика (педагогічна)	6	диф.залік
ОК-36	Виробнича практика (з психології)	3	диф.залік
	Атестація (підготовка та складання комплексного кваліфікаційного екзамену з біології)	1,5	
	Атестація (підготовка та складання атестаційного екзамену з психології)	1,5	
Загальний обсяг обов'язкових компонентів: 180			
Вибіркові компоненти ОП			
ВК-01		4	залік
ВК-02		4	залік
ВК-03		4	залік
ВК-04		4	залік
ВК-05		4	залік
ВК-06		4	залік
ВК-07		4	залік
ВК-08		4	залік
ВК-09		4	залік
ВК-10		4	залік
ВК-11		4	залік

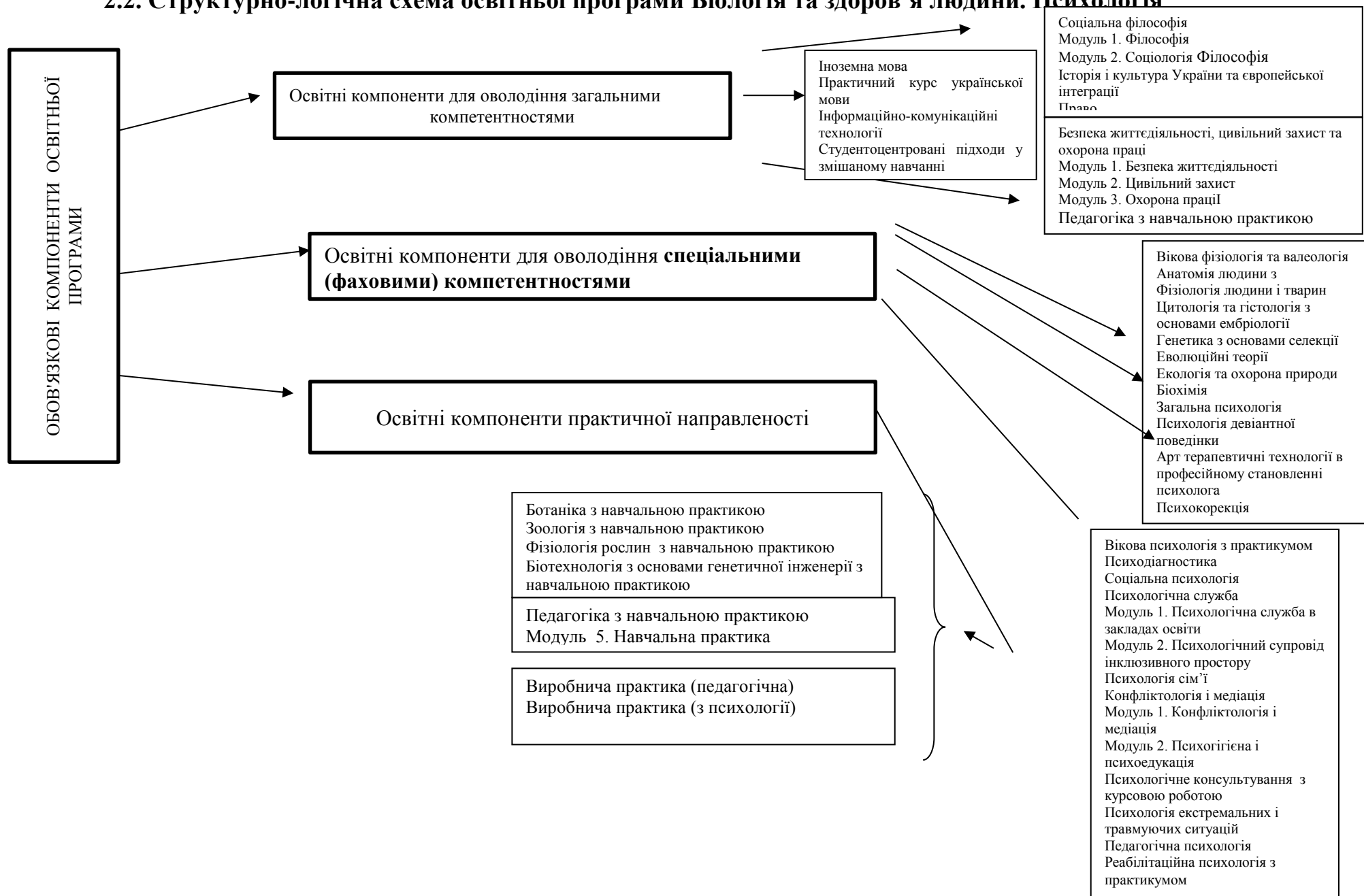
ВК-12		4	залік
ВК-13		4	залік
ВК-14		4	залік
ВК-15		4	залік
Загальний обсяг вибірових компонент: 60			
ЗАГАЛЬНИЙ ОБСЯГ ОСВІТНЬОЇ ПРОГРАМИ: 240			

3. Форма атестації здобувачів вищої освіти

Форми здобувачів освіти	атестації вищої	Атестація здобувачів вищої освіти здійснюється у формі комплексного кваліфікаційного екзамену з біології з методикою викладання або публічного захисту кваліфікаційної роботи та атестаційного екзамену з психології
Вимоги комплексного кваліфікаційного екзамену	до	Комплексний кваліфікаційний екзамен має на меті встановлення освітньої та професійної кваліфікації і включає завдання з теорії й методики навчання за спеціальністю і предметною спеціалізацією.
Вимоги кваліфікаційної роботи	до	Визначаються положенням «Положення про дипломні (кваліфікаційні) роботи на здобуття освітніх ступенів бакалавра та магістра у Мелітопольському державному педагогічному університеті імені Богдана Хмельницького» https://mdpu.org.ua/wp-content/uploads/2023/07/493_diplomn-roboti_21.06.2023.pdf . Здійснюється перевірка готової роботи на плагіат та оприлюднення на офіційному сайті університету.

2.2. Структурно-логічна схема освітньої програми Біологія та здоров'я людини. Психологія

4. Матриця відповідності програмних компетентностей компонентам освітньої програми

	ЛК	ЗК01	ЗК02	ЗК03	ЗК04	ЗК05	ЗК06	ЗК07	ЗК08	ЗК09	ЗК10	СК01	СК02	СК03	СК04	СК05	СК06	СК07	СК08	СК09	СК10	СК11	СК12	СК13	СК14	СК15	СК16	СК17	СК18	СК19	СК20	СК21	СК22	СК23	СК24	СК25	СК26		
OK-01		+						+	+															+															
OK-02		+							+								+																						
OK-03			+				+						+																										
OK-04			+				+																		+														
OK-05		+			+			+																															
OK-06		+																	+							+													
OK-07				+																									+										
OK-08	+			+	+						+	+			+	+	+																						
OK-09	+		+							+	+																			+	+						+	+	
OK-10	+		+								+								+	+	+	+									+			+		+	+		
OK-11	+		+							+															+														
OK-12	+		+									+										+	+		+	+	+	+											
OK-13	+		+									+										+	+		+	+	+	+											
OK-14	+		+									+										+	+				+												
OK-15	+		+									+										+	+			+	+												
OK-16	+		+									+							+			+	+			+	+	+											
OK-17	+											+										+	+			+	+												
OK-18	+											+										+	+	+		+													
OK-19	+											+										+		+	+		+												
OK-20	+											+														+													
OK-21	+											+														+													
OK	+							+		+															+				+						+		+	+	

5. Матриця забезпечення програмних результатів навчання (ПР) відповідним компонентам освітньої програми

	ПР1	ПР2	ПР3	ПР4	ПР5	ПР6	ПР7	ПР8	ПР9	ПР10	ПР11	ПР12	ПР13	ПР14	ПР15	ПР16	ПР17	ПР18	ПР19	ПР20	ПР21	ПР22	ПР23	ПР24	ПР25	ПР26	ПР27	
ОК-01								+					+															
ОК-02		+									+		+															
ОК-03		+						+																				
ОК-04		+						+					+									+						
ОК-05													+															
ОК-06	+					+																						
ОК-07									+	+																		
ОК-08	+		+	+	+						+	+									+							
ОК-09	+					+																		+		+	+	
ОК-10											+															+	+	
ОК-11	+													+		+												
ОК-12							+							+	+			+				+						
ОК-13							+							+	+			+				+						
ОК-14	+						+							+		+						+						
ОК-15							+							+		+	+					+						
ОК-16	+						+							+		+						+						
ОК-17							+							+	+							+						
ОК-18							+							+	+		+					+						
ОК-19							+							+	+													
ОК-20							+							+														
ОК-21							+							+														
ОК-22						+										+								+				
ОК-23																									+	+	+	+
ОК-24																										+	+	+
ОК-25	+		+	+	+					+										+	+							
ОК-26						+																				+	+	+
ОК-27																										+		+
ОК-28																										+	+	
ОК-29																										+	+	+
ОК-30											+															+	+	+
ОК-31																										+	+	+

6. ВИМОГИ ДО НАЯВНОСТІ СИСТЕМИ ВНУТРІШНЬОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ЯКОСТІ ВИЩОЇ ОСВІТИ

Забезпечення якості підготовки здобувачів вищої освіти здійснюється у відповідності до Положення про систему внутрішнього забезпечення якості вищої освіти у Мелітопольському державному педагогічному університеті імені Богдана Хмельницького (наказ від 03.04.2020 р. № 07/01-05, наказ від 29.01.2021 р. № 03/01-05, <https://bit.ly/3Orхурpd>), розробленого відповідно до вимог Закону України «Про вищу освіту» № 1556-УІІ від 01.07.2014 (ст. 16. Система забезпечення якості вищої освіти), та інших нормативних документів й передбачає здійснення таких процедур і заходів:

Система внутрішнього забезпечення якості освіти Мелітопольського державного педагогічного університету імені Богдана Хмельницького базується на основі вимог Закону України «Про вищу освіту», «Про освіту» та Стандартів і рекомендацій забезпечення якості у європейському просторі вищої освіти (ESG 2015).

Система внутрішнього забезпечення якості (якості освітньої діяльності та якості вищої освіти) в університеті згідно законодавства передбачає здійснення таких процедур і заходів:

- 1) визначення принципів та процедур забезпечення якості вищої освіти;
- 2) здійснення моніторингу та періодичного перегляду освітніх програм;
- 3) щорічне оцінювання здобувачів вищої освіти, науково-педагогічних і педагогічних працівників закладу вищої освіти та регулярне оприлюднення результатів таких оцінювань на офіційному веб-сайті закладу вищої освіти, на інформаційних стендах та в будь-який інший спосіб;
- 4) забезпечення підвищення кваліфікації педагогічних, наукових і науково-педагогічних працівників;
- 5) забезпечення наявності необхідних ресурсів для організації освітнього процесу, у тому числі самостійної роботи студентів, за кожною освітньою програмою;
- 6) забезпечення наявності інформаційних систем для ефективного управління освітнім процесом;
- 7) забезпечення публічності інформації про освітні програми, ступені вищої освіти та кваліфікації;
- 8) забезпечення дотримання академічної доброчесності працівниками закладів вищої освіти та здобувачами вищої освіти, у тому числі створення і забезпечення функціонування ефективної системи запобігання та виявлення академічного плагіату.

Нормативна база системи внутрішнього забезпечення якості освіти:

- Положення про організацію освітнього процесу в Мелітопольському державному педагогічному університеті імені Богдана Хмельницького.
- Положення про систему внутрішнього забезпечення якості вищої освіти в Мелітопольському державному педагогічному університеті імені Богдана Хмельницького.
- Положення про освітню програму підготовки здобувачів вищої освіти у Мелітопольському державному педагогічному університеті імені Богдана Хмельницького.
- Положення про гарантів освітніх програм у Мелітопольському державному педагогічному університеті імені Богдана Хмельницького.
- Положення про підготовку здобувачів вищої освіти ступеня доктора філософії.
- Положення про атестацію здобувачів ступеня доктора філософії.
- Положення про Центр експертизи та моніторингу якості освітнього процесу Мелітопольського державного педагогічного університету імені Богдана Хмельницького.
- Положення про комісію Вченої ради Мелітопольському державному педагогічному університеті імені Богдана Хмельницького з експертизи якості освітніх програм спеціальностей.
- Положення про науково-методичну раду Мелітопольського державного педагогічного університету імені Богдана Хмельницького.

- Положення про бально-накопичувальну систему оцінювання результатів навчання здобувачів вищої освіти у Мелітопольському державному педагогічному університеті імені Богдана Хмельницького.
  - Положення про вільний вибір навчальних дисциплін здобувачами вищої освіти Мелітопольського державного педагогічного університету імені Богдана Хмельницького.
  - Положення про порядок визнання результатів навчання, отриманих у неформальній освіті Мелітопольському державному педагогічному університеті імені Богдана.
  - Положення про [порядок реалізації права на академічну мобільність учасників освітнього процесу](#) Мелітопольського державного педагогічного університету імені Богдана Хмельницького.
  - Положення про ректорський контроль якості підготовки здобувачів вищої освіти в Мелітопольському державному педагогічному університеті імені Богдана Хмельницького.
  - Положення про запобігання академічного плагіату в освітній діяльності Мелітопольського державного педагогічного університету імені Богдана Хмельницького.
  - Положення [про порядок створення та організацію роботи екзаменаційної \(атестаційної\) комісії в Мелітопольському державному педагогічному університеті](#) імені Богдана Хмельницького.
  - Положення про виробничу (педагогічну) практику здобувачів третього рівня вищої освіти у Мелітопольському державному педагогічному університеті імені Богдана Хмельницького.
  - Положення про організацію та проведення вхідного контролю результатів навчання здобувачів вищої освіти Мелітопольського державного педагогічного університету імені Богдана Хмельницького.
  - Положення про участь здобувачів вищої освіти у забезпеченні якості вищої освіти в Мелітопольському державному педагогічному університеті імені Богдана Хмельницького.
  - Положення про студентське самоврядування Мелітопольського державного педагогічного університету імені Богдана Хмельницького.
  - Положення про підвищення кваліфікації та стажування педагогічних, наукових і науково-педагогічних працівників Мелітопольського державного педагогічного університету.
  - Положення про рейтингове оцінювання результативності професійної діяльності та професійної активності науково-педагогічних працівників Мелітопольського державного педагогічного університету імені Богдана Хмельницького.
  - Положення про рейтингову комісію з питань оцінювання результативності професійної діяльності та професійної активності науково-педагогічних працівників Мелітопольського державного педагогічного університету імені Богдана Хмельницького.
  - Положення про визнання іноземних документів про освіту у Мелітопольському державному педагогічному університеті імені Богдана Хмельницького.
- Система внутрішнього забезпечення якості в університеті реалізується через діяльність [Центру експертизи та моніторингу якості освітнього процесу](#), [Комісії Вченої ради з експертизи якості освітніх програм спеціальностей](#), [Науково-методичної ради](#), [Комісії з питань наукової етики та запобігання плагіату в освітній діяльності](#), [Комісії Вченої ради з розвитку іншомовної освіти](#), [Центру освітніх дистанційних технологій](#), [Центру соціологічних досліджень](#) у співпраці із навчальним відділом, іншими структурними підрозділами Університету, органами [студентського самоврядування](#), [Асоціацією випускників Університету](#) на принципах прозорості та відкритості до різноманітних ініціатив всіх груп стейкхолдерів.

7. ПЕРЕЛІК НОРМАТИВНИХ ДОКУМЕНТІВ, НА ЯКИХ БАЗУЄТЬСЯ ОСВІТНЯ ПРОГРАМА

1. ESG 2015 (Стандарти та рекомендації із забезпечення якості в ЄПВО) – https://ihed.org.ua/wp-content/uploads/2018/10/04_2016_ESG_2015.pdf

2. EQF 2017 (Європейська рамка кваліфікацій) – <https://publications.europa.eu/en/publication-detail/-/publication/ceed970-518f-11e7-a5ca-01aa75ed71a1/language-en> ; <https://ec.europa.eu/ploteus/content/descriptors-page>
3. QF EHEA 2018 (Рамка кваліфікацій ЄПВО) – http://www.ehea.info/Upload/document/ministerial_declarations/EHEAParis2018_Communique_AppendixIII_952778.pdf
4. ISCED (Міжнародна стандартна класифікація освіти, МСКО) 2011 – <http://uis.unesco.org/sites/default/files/documents/international-standardclassification-ofeducation-isced-2011-en.pdf> ; <http://uis.unesco.org/en/topic/international-standardclassification-education-isced>
5. ISCED-F (Міжнародна стандартна класифікація освіти – Галузі, МСКО-Г) 2013 – <http://uis.unesco.org/sites/default/files/documents/internationalstandardclassification-of-education-fields-of-education-and-training-2013-detailedfielddescriptions-2015-en.pdf>
6. Закон «Про вищу освіту» – <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/1556-18>.
7. Закон «Про освіту» – <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/2145-19>.
8. Національний класифікатор України: Класифікатор професій ДК 003:2010. – <https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/va327609-10>
9. НПК, 2019 – <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/1341-2011-п>.
10. Перелік галузей знань і спеціальностей, 2015 – <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/266-2015-п>.
11. Указ Президента України «Питання європейської та євроатлантичної інтеграції» від 20 квітня 2019 р. № 155/2019 – <https://www.president.gov.ua/documents/1552019-26586>
12. Проект ЄС TUNING (приклади результатів навчання, компетентностей) – <http://www.unideusto.org/tuningeu/>.
13. Національний глосарій: вища освіта, 2014 – <http://erasmusplus.org.ua/korysnainformatsiia/korysni-materialy/category/3-materialynatsionalnoi-komandy-ekspertivshchodo-zaprovadzhennia-instrumentiv-bolonskohoprotsesu.html?start=80>
14. Рашкевич Ю.М. Болонський процес та нова парадигма вищої освіти: монографія – <http://erasmusplus.org.ua/korysna-11informatsiia/korysnimaterialy/category/3-materialynatsionalnoi-komandy-ekspertivshchodozaprovadzhennia-instrumentiv-bolonskohoprotsesu.html?start=80>
15. Розроблення освітніх програм: методичні рекомендації – <http://erasmusplus.org.ua/korysna-informatsiia/korysni-materialy/category/3materialynatsionalnoi-komandy-ekspertiv-shchodo-zaprovadzhennia-instrumentivbolonskohoprotsesu.html?start=80>